

Emil Hilje

Odjel za povijest umjetnosti, Sveučilište u Zadru

Andrija Aleši i stambeno graditeljstvo u Splitu sredinom 15. stoljeća

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predano 15. 7. 2005. – Prihvaćeno 30. 9. 2005

UDK: 728.3(497.5 Split)“1450”

Sažetak

Spomenici stambenoga graditeljstva iz 15. stoljeća u Splitu odavno su postali predmetom znanstvenog interesa, prvenstveno vezano uz pretpostavljenu ulogu Jurja Dalmatinca u njihovu oblikovanju. Ipak, ni jedan poznati dokument nije potvrđivao Dalmatinčev neposredan angažman na tim gradnjama. S druge strane, dugogodišnji boravak i djelatnost u Splitu Jurjeva suradnika Andrije Alešija ukazivali su na mogućnost da je upravo on najzaslužniji za prisustnost »jurjevskih« elemenata u splitskom stambenom graditeljstvu sredine 15. stoljeća.

Tu tezu dodatno osnažuju dva nedavno pronađena dokumenta. Prvi od njih je spor između Andrije Alešija i Nikole Papalića, koji otkriva da je Aleši tijekom 1455. godine nešto radio u prolazu između ulice i dvorišta kuće Nikole Papalića. Taj dokument moguće je dovesti u vezu s eventualnim Alešijevim angažmanom na »Maloj Papalićevoj palači« ili njegovim mogućim sudjelovanjem u artikulaciji sklopa »Velike Papalićeve palače«. Drugi dokument odnosi se na spor iz 1456.

godine između Andrije Alešija i splitskoga plemića Zancija Nikolina de Albertisa, u vezi s nekim raskošnim prozorom što ga je Aleši trebao izraditi. Slijedom dokumenata koji otkrivaju da su kuće i posjede Zancija de Albertisa naslijedili Papalići, autor pretpostavlja da se taj Alešijev angažman odnosi na tzv. Veliku Papalićeovu palaču, to jest da na najprezentativnijoj splitskoj palači »jurjevski« elementi nisu posljedica izravnog Dalmatinčeva rada, nego upravo Alešijeva angažmana.

Time su dodatno potvrđene pretpostavke o značajnijem Alešijevom sudjelovanju u oblikovanju splitskih stambenih zgrada, ali i donekle korigirani sudovi o njegovim umjetničkim dosegima. Autor smatra da bi, umjesto dosadašnje prakse da se kvalitetniji radovi unutar kompleksa splitskoga stambenoga graditeljstva pripisuju Jurju Dalmatincu, a oni nešto slabijeg likovnog izraza Andriji Alešiju, bilo prihvatljivije upravo Alešiju pripisati najkvalitetnije radove, a one nešto lošije njegovim suradnicima i pomoćnicima.

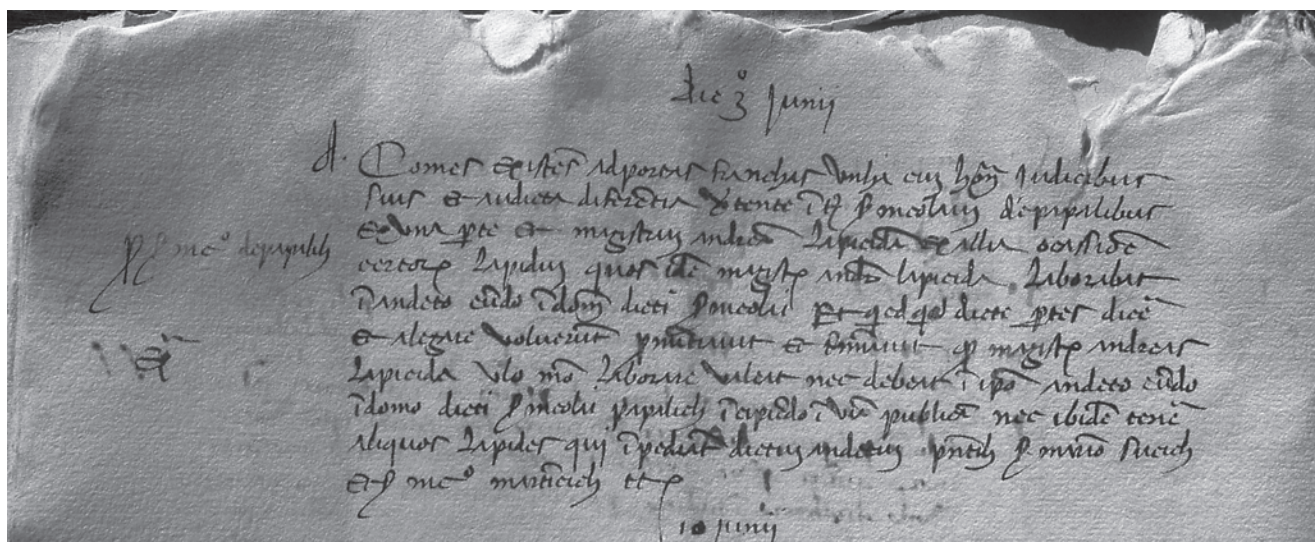
Ključne riječi: *Andrija Aleši, stambena arhitektura, Split, Papalićeve palače*

Djelatnost Jurja Dalmatinca i njegovih suradnika u Splitu odavno zaokuplja pažnju istraživača. Temeljem arhivskih podataka i majstorovih sačuvanih djela, koja potvrđuju njegov značajan angažman u Splitu, razni su autori pripisivali Jurju i njegovoj radionici i one radove za koje nije bilo poznatih potvrda. To se prije svega odnosilo na neke spomenike stambenoga graditeljstva na kojima je u izradi pojedinih dijelova upotrebljen prepoznatljiv ukras karakterističan za krug Jurja Dalmatinca.¹

Premda su neki stariji autori, prije svih Dagobert Frey² i Hans Folnesics,³ ali i Ljubo Karaman,⁴ iskazivali određenu suzdržanost što se tiče Jurjeva autorstva splitskih plemićkih palača iz sredine 15. stoljeća, s vremenom se u našoj znanosti sve čvršće uspostavljala teza o Jurju Dalmatincu kao nesumnjivu autoru barem dviju najizrazitijih – takozvane »Velike Papalićeve palače« i »Male Papalićeve palače«. Odlučnu je ulogu u tom pogledu odigrao Cvito Fisković, koji je obje navedene palače, najprije s određenom dozom suzdržanosti,⁵

a kasnije bez ikakvih ograda pripisao izravnom Dalmatinčevu zalaganju.⁶ Tragom tih stavova Miro Montani Jurjevo autorstvo splitskih palača navodi kao nesumnjivu činjenicu.⁷ Također ni Duško Kečkemet ne ostavlja mjesta dvojbi o Jurjevu autorstvu Papalićevih palača,⁸ pa čak žali što su uništene »isprave koje bi nam nešto određenije mogle reći o gradnji obiju Papalićevih palača i njihovu graditelju majstoru Jurju.«⁹ Stav Cvite Fiskovića o Dalmatincu kao autoru adaptacije »Male Papalićeve palače« podržavaju Jerko i Tomislav Marasović.¹⁰ Tek Andrija Mutnjaković izražava ponešto drukčiji stav, pa uz određenu dozu opreza, »Veliku Papalićeovu palaču« pripisuje Andriji Alešiju.¹¹ Radoslav Bužančić se o autorstvu »Velike Papalićeve palače« ne izjašnjava sasvim jasno, ali kao mogućeg autora klesanih dijelova predlaže Korčulanina Ratka Ivančića.¹²

Pored dviju Papalićevih, i neke druge splitske palače dovedene su u vezu s neposrednim Jurjevim angažmanom, te se pretpostavljao njegov veći ili manji udio pri njihovoj izved-

1. Presuda u sporu između Nikole Papalića i Andrije Alešija, Državni arhiv u Zadru (prilog br. 1).

Court decision concerning the dispute between Nikola Papalić and Andrija Aleši, State Archives in Zadar

bi.¹³ Na koncu su se takvi stavovi o Jurju Dalmatincu kao graditelju pojedinih splitskih palača našli u *Enciklopediji hrvatske umjetnosti* kao nepobitne činjenice.¹⁴

No, stanovit je oprez prema jednostranoj atribuciji Jurju Dalmatincu ipak zadržan, pa se Igor Fisković zalaže za upotrebu termina »jurjevska arhitektura«, radije nego Jurjeva,¹⁵ čime otkriva svoj stav o tome da Dalmatinca ne smatra neposrednim autorom i izvođačem rečenih splitskih palača (pogotovo ne svih), nego izvorištem određenoga likovnog i stilskog iskaza, koji je preko njegovih suradnika i pomoćnika našao šireg odjeka u splitskom stambenom graditeljstvu.¹⁶

Ipak, unatoč općeprihvaćenom uvjerenju o Jurjevu autorstvu splitskih plemićkih palača iz sredine 15. stoljeća, ni jedan do sada poznati dokument nije upućivao na Dalmatinčev angažman na gradnji stambenih zgrada u Splitu.¹⁷ Dapače, dokumenti o njegovoj djelatnosti u Splitu otkrivaju da se on u njemu nikada nije trajno zadržavao.¹⁸ Stoga je i mogućnost njegova dugotrajnijeg bavljenja gradnjom stambenih zgrada u Splitu ostala u domeni privlačnih hipoteza, a ne potvrđenih činjenica.¹⁹

S druge strane, dugogodišnji boravak u Splitu jednoga od najistaknutijih djelatnika Dalmatinčeva kruga – Andrije Alešija, nužno je otvarao pitanje mogućnosti da je upravo on najzaslužniji za prisutnost »jurjevskih« elemenata u stambenom graditeljstvu 15. stoljeća u Splitu.²⁰ No, u tim su se promišljanjima Alešiju uglavnom radije pripisivali oni spomenici na kojima više dolazi do izražaja renesansna komponenta, to jest elementi za koje se smatralo da ih je Aleši mogao usvojiti tijekom svoje suradnje s Nikolom Firentincem.²¹ Stoga se Alešijev udio u profiliranju splitske stambene arhitekture češće vezivao uz posljednju četvrtinu 15. stoljeća,²² negoli uz njegovu sredinu. Tek se Andrija Mutnjaković u svojoj monografiji o Alešiju znatnije založio za njegovo autorstvo pojedinih splitskih palača.²³ Nešto konkretniji sud o Alešiju kao autoru portala »Male Papalićeve

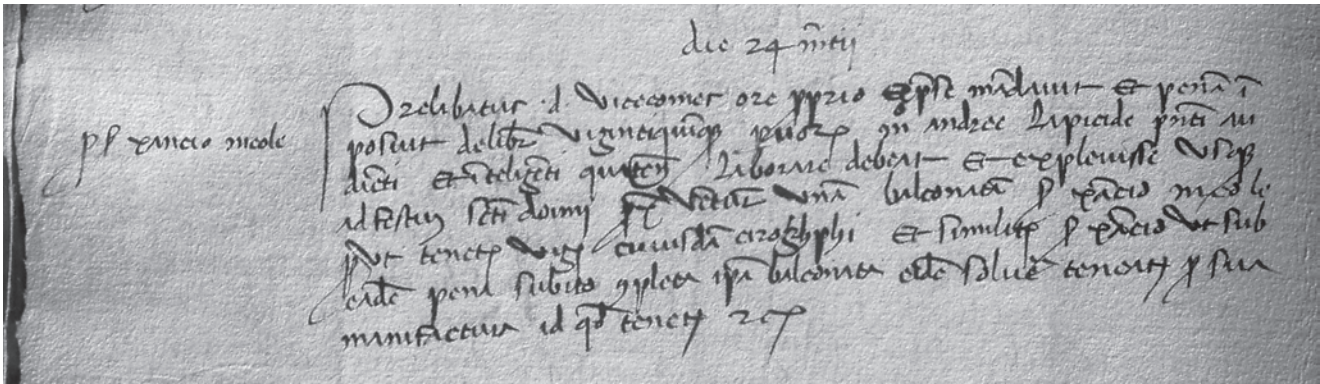
palače« iskazao je Samo Štefanac,²⁴ no nažalost, svoje zaključke nije publicirao.

Ipak, premda su brojni dokumenti otkrivali Alešijevu široko razgranatu djelatnost u Splitu, ni jedan nije sasvim neposredno upućivao na njegov angažman na gradnji i uređivanju stambenih zgrada sredinom 15. stoljeća, pa su spoznaje o njegovoj djelatnosti na tom polju ostale na razini više ili manje uvjerljivih pretpostavki.²⁵

Na dio arhivske građe o Alešijevoj djelatnosti u Splitu upozorio je još sredinom 19. stoljeća Ivan Kukuljević Sakcinski,²⁶ a temeljne dokumente o Alešijevim radovima i boravku u Splitu publicirao je 1930. godine Giuseppe Praga.²⁷ Majstorovoj djelatnosti u Splitu ozbiljnije su radove posvetili Kruno Prijatelj,²⁸ Milan Ivanišević²⁹ i Andrija Mutnjaković.³⁰ Ipak, mogućnost znatnijeg angažmana Andrije Alešija na gradnji splitskih gotičkih palača razmatrana je puno više u okviru rasprava o utjecajima i odrazima Jurja Dalmatinca nego u razmatranjima o samostalnoj Alešijevoj djelatnosti.³¹

Nedavno sam u splitskom arhivu pronašao neke dokumente koji mogu pomoći u dodatnom rasvjetljavanju čitave problematike, te poduprijeti pretpostavke o mogućem Alešijevu autorstvu Papalićevih palača, ali i drugih spomenika stambenoga graditeljstva iz sredine 15. stoljeća u Splitu.³² Premda te nove spoznaje ne pružaju sasvim konkretna rješenja za poznavanje ukupnosti Alešijeve djelatnosti u Splitu, ipak otkrivaju njegovu neposrednu uključenost u gradnju splitskih plemićkih kuća u vrijeme dok je još djelovao Juraj Dalmatinac. Iako nam nije cilj sintetizirati spoznaje o djelovanju dvojice majstora u Splitu, pokušat ćemo temeljem arhivskih vijesti ocrtati društveni okvir i uvjete u kojima su se sredinom 15. stoljeća gradile i pregrađivale stambene zgrade u Splitu, te značajnu ulogu Andrije Alešija u tom procesu.

Dana 3. lipnja 1455. godine donio je splitski knez presudu u sporu između plemića Nikole Papalića³³ i kipara Andrije u vezi s nekim kamenjem koje je rečeni majstor obrađivao u

2. Presuda u sporu između Andrije Alešija i Zancija Nikolina, Državni arhiv u Zadru (prilog br. 2)
Court decision concerning the dispute between Andrija Aleši and Zanci Nikolin, State Archives in Zadar

prolazu što vodi u Nikolinu kuću. Majstoru je naloženo da više ne radi u tom prolazu i da tamo ne drži kamenje koje ga zakrčuje.³⁴

Premda sam dokument ne svjedoči neposredno o nekom konkretnom graditeljskom zahvatu, veza između Alešija i jednoga od pripadnika porodice Papalić ima određenu težinu, pogotovo kad imamo na umu da su upravo dvije Papalićeve palače najreprezentativniji spomenici stambenoga graditeljstva 15. stoljeća u Splitu.

Nažalost, problemi započinju već s identifikacijom Nikole Papalića. Naime, u to vrijeme u Splitu žive dva pripadnika porodice Papalić istoga imena: Nikola Dominikov Papalić i Nikola Tomini Papalić.³⁵ Za Nikolu Dominikova znamo da je posjedovao kuću u starom dijelu grada. Na toj je kući, nakon što je 25. svibnja 1458. godine dobio odobrenje od svoga susjeda marangona Antuna Hmelića,³⁶ uredio prolaz koji vodi u dvorište i postavio portal na taj prolaz s ulične strane. Pritom je upravo Hmelić trebao biti izvršitelj graditeljskih radova.³⁷ Za sada ne raspoložemo podatcima o tome gdje se nalazila kuća Nikole Tomina. Međutim, znamo da je Toma Papalić 3. rujna 1447. godine kupio za osamdeset dukata kuću u novom dijelu grada.³⁸ Nije isključeno je tu kuću ostavio svom sinu Nikoli, te da je ona postala jezgrom budućega sklopa »Male Papalićeve palače«.

Vjerojatnijom mi se čini mogućnost da se navedena presuda iz 1455. godine odnosi na prolaz u kući Nikole Dominikova, zbog toga što je sam Aleši posjedovao kuću u neposrednoj blizini,³⁹ pa mu je susjedni prolaz mogao dobro poslužiti za obavljanje određenih kamenarskih radova. Ipak, ne treba potpuno isključiti ni mogućnost da se Aleši za svoje kamenarske poslove koristio natkrivenim prolazom u dvorište kuće Nikole Tomina, to jest da je neke poslove obavljao u anditi »Male Papalićeve palače«. No bez obzira o kojoj je kući riječ, može se pretpostaviti neka veza s vlasnikom, to jest mogućnost da je Aleši najprije obavljao neke radove vezane uz Papalićevu kuću, a kasnije se nastavio koristiti istim prostorom za druge radove, dok na koncu vlasniku to nije zasmetalo.

Ako je u pitanju andita »Male Papalićeve palače«, podatak o Alešijevu radu unutar toga prolaza bio bi indirektna potvrda

teze o njegovu autorstvu portala te palače.⁴⁰ Ako je pak riječ o Papalićevoj kući u starom dijelu grada, to bi moglo dodatno osnažiti tezu o njegovu mogućem angažmanu na sklopu »Velike Papalićeve palače«.⁴¹

Koliko god bio važan kao potvrda veze između Andrije Alešija i pripadnika porodice Papalić, navedeni je dokument ipak tek posredan dokaz o njegovu mogućem radu na Papalićevim palačama. Nešto konkretniji podatak o Alešijevu angažmanu na stambenim zgradama u Splitu sredinom 15. stoljeća donosi još jedan do sada nepoznat dokument. Dana 24. ožujka 1456. godine osudio je splitski podknez Andriju Alešija pod prijetnjom kazne od 25 libara da do Blagdana sv. Duje (7. svibnja) dovrši balkonatu za kuću Zancija Nikolina, a pod prijetnjom iste kazne rečenog Zancija da čim ta balkonata bude gotova isplati majstora.⁴²

Koliko god sažeta, navedena presuda pruža još jedan dragocjen podatak o Alešijevoj aktivnosti na gradnji raskošnih stambenih zgrada⁴³ sredinom 15. stoljeća u Splitu, otkrivajući nam da je Aleši izrađivao klesane kamene dijelove za kuću uglednoga plemića Zancija Nikolina de Albertisa.

Zanimljivo je da je presuda donesena na temelju cedulje (*cirographum*), a ne ugovora, što otkriva da se takva vrsta poslova u onodobnom Splitu najvjerojatnije uopće nije obavljala na temelju ozbiljnih ugovora, već se mahom zasnivala na međusobnim dogovorima naručitelja i izvođača radova.⁴⁴ To je ujedno i moguće objašnjenje zašto ne raspoložemo većim brojem podataka o toj vrsti graditeljskih zahvata.⁴⁵ Oba novootkrivena dokumenta vezana uz Alešijev rad na splitskim kućama posljedica su sporova, za koje moramo vjerovati da su prije iznimka nego pravilo. Stoga je teško očekivati da će buduća arhivska istraživanja otkriti puno više od takvih posrednih odraza narudžbi vezanih uz djela profanoga graditeljstva.

No, upravo u kontestu potrage za posrednim potvrdama treba se vratiti na poznati ugovor između Andrije Alešija i Marina Veselkovića, sklopljen 4. veljače 1455. godine.⁴⁶ U tom su ugovoru dosta detaljno nabrojani kamene blokovi koje Veselković treba Alešiju isporučiti, pri čemu se stranke pozivaju na kamene blokove izrađene za gospodina Venturu⁴⁷ i gospodina Kolana iz Raba, vjerojatno za prijašnje zajedničke

poslove. Na koncu se spominju i tri perforirana otvora (*straforti*), poput onih na balkonu palače.⁴⁸ Osim što je očito riječ o narudžbi dijelova za pregradnju neke palače, zanimljivost je ovoga dokumenta u tome što se u njemu kao svjedok pojavljuje upravo Zanci Nikolin, oko čijeg je balkona godinu dana kasnije nastao spor.⁴⁹ Možda nije sasvim bez značenja ni to da se već u sljedećem dokumentu Zanci Nikolin i Marin Veselković pojavljuju zajedno kao svjedoci.⁵⁰ Dakle, imamo razloga pretpostaviti da su dijelovi koje je Aleši naručio od Veselkovića bili namijenjeni upravo kući (palači) Zancija Nikolina de Albertisa. A da su se na Zancijevoj kući u to doba odvijali ozbiljni radovi, svjedoči i dokument sročen 9. travnja 1455. godine. Tada je Frančica (Franica), udovica mornara Marka, dopustila Zanciju gradnju na svom zidu koji se nastavlja na njegovu kuću, na mjestu gdje su bile kamene stube, uz uvjet da ga iz temelja ponovo sazida, te da o svom trošku načini na njemu tri prozora i omogući ulaz u Franičinu kuću preko kamenih i drvenih stuba. U slučaju da na Franičinoj kući ili krovu tijekom radova nastanu oštećenja, Zanci se obvezuje popraviti štetu. Također joj ustupa na korištenje jednu manju kuću u njezinu susjedstvu.⁵¹ Možemo tek nagađati o opsegu zahvata na Zancijevoj kući, kada je uz tolike troškove osiguravao dopuštenje od susjede.⁵² Vjerojatno nije bez značenja ni to da se kao svjedoci u tom ugovoru javljaju klesar Ivan Bresuola (Brežola), još jedan majstor koji je imao veze s Jurjem Dalmatincem,⁵³ te zidar Marin Miljiaević, koji je kasnije radio na Zancijevoj kući.⁵⁴

Iz navedenoga se može zaključiti da je Aleši tijekom 1454. i 1455. godine izvodio dosta opsežne radove na kući Zancija Nikolina. U tom kontekstu određeni značaj vjerojatno ima i jačanje radionice uzimanjem na šestogodišnji nauk Jurja Gradomilovića 3. travnja 1455. godine,⁵⁵ ali i zakup terena za kamenolom na Braču na lokalitetu Vesela 2. svibnja iste godine.⁵⁶ Nažalost, za sada ne raspolažemo preciznim podacima o tome gdje se nalazila Zancijeva velika kuća.⁵⁷ Ipak, postoje određene indicije na temelju kojih se mogu iznijeti neke pretpostavke. Naime, na »Velikoj Papalićevoj palači«, na portalu vrh stubišta, nalazi se natpis s imenom Ianci: »HAEC QVIBUS IANCI / CVI FORTVNA FAVEBIT«. ⁵⁸ Premda je natpis lako pročitati, njegov prijevod i tumačenje doživio je nekoliko verzija. C. Fisković je predložio sljedeće tumačenje natpisa: »Za koga je, Ivane, ovo? Za onoga kome sudbina bude sklona!«⁵⁹ V. Rismondo je predložio drukčije čitanje: »Kome ova vrata? Onome koga sreća prati«, a L. Katić: »Kome ovo od Janka? Onome koga će sreća poslužiti«. ⁶⁰ Očito je da je problematičan dio u tumačenju samo riječ *IANCI*, koju je moguće shvatiti kao ime (Ivan, Janko ?), ili kao oblik latinske riječi *janua* (vrata). Ako je u pitanju ime, to otvara vrlo ozbiljan problem, jer među članovima porodice Papalić sredinom 15. stoljeća ne nalazimo nikoga s imenom Ivan, a pogotovo ne s imenom Janko.⁶¹ Vjerojatno je to razlog što su I. Fisković i D. Kečkemet skloniji tumačenju V. Rismonda.⁶² Ali razlika u značenju je ogromna. U prvom slučaju (ako se vlasnik obraća samomu sebi), natpis na vratima nosi poruku svojevrstne rezignacije nad svrhovitošću zemaljskih dobara u koja čovjek ulaže svoj život. U drugom slučaju (ako se spominju samo vrata), taj se reflektivni karakter jednostavno gubi.⁶³

Međutim, ako riječ »IANCI« shvatimo kao ime, jedino ime sličnog oblika koje nalazimo među istaknutijim Splićanima

sredinom 15. stoljeća jest ono Zancija Nikolina de Albertisa. Je li moguće da se navedeni natpis odnosi upravo na njega? U tom bi slučaju profinjeni autosarkazam čovjeka koji gradi raskošnu palaču, a nema djece koja bi sve to nasljedila,⁶⁴ bio daleko razumljiviji nego banalna i u osnovi besmislena misao »komu ova vrata?« No, tada bi Papalićev grb, koji se nalazi svega nekoliko centimetara od toga imena, morao biti rezultat naknadnog preklesavanja.⁶⁵

Pritom se, dakako, otvara i pitanje kada su i kako Papalići dospjeli u posjed te kuće. Moguće rješenje pružaju nam podatci o vezama između Zancija Nikolina de Albertisa i Dominika Nikolina Papalića,⁶⁶ čije su žene bile sestre. Naime, Zanci je 1447. godine oženio Mariju, kćer uglednoga mletačkog plemića Pietra Marcella. Dokument od 12. listopada otkriva da je Pietro Zanciju isplatio dotu u visini od tristo dukata, a da je Zanci svojoj ženi priznao dotu (kontradotu) u visini od tisuću i tristo dukata.⁶⁷ Takav ugovor o doti posve je neobičajan i otkriva da je Zanci zapravo uz vrlo veliki trošak stekao čast da bude oženjen mletačkom plemkinjom.⁶⁸ Marijina sestra Marcela, mlađa kći Pietra Marcella, udala se 1475. godine za Dominika Nikolina Papalića. Dotu od pet stotina dukata (u novcu, srebrnini, perlama i terenima) Dominiku je 21. svibnja te godine isplatio upravo Zanci Nikolin, budući da je »spectabili domina Marcella sororia ipsius domini Zancii«. ⁶⁹

O tome da je Zanci doživljavao Dominika Papalića svojim najbližim rodnom svjedoci i donacije koje je načinio pred kraj života. Dana 20. travnja 1493. godine Zanci je Dominiku poklonio svoju polovinu kule koju su zajednički posjedovali. Ta se kula nalazila u starom gradu u predjelu zvanom Stari kantun (*Staricanton*).⁷⁰ Isti dan poklonio mu je još jednu kulu, kod Trga sv. Lovre.⁷¹

Ipak, najvažnije podatke nalazimo u Zancijevoj oporuci koja je sročena 10. rujna 1492. godine, pohranjena u komunalnoj kancelariji 15. lipnja 1493. godine, a otvorena i pročitana 29. srpnja iste godine.⁷² Za izvršitelje posljednje volje imenovani su njegova žena Marija, Dominik Papalić, te Zancijev nećak Marko Pivenić (pjesnik Marko Marulić). Pored ostalih odredbi, Zanci je »svom rođaku« Dominiku Papaliću ostavio neke zemljišne posjede, a njegovu sinu Petru »svoju novu kuću koju je dao sagraditi«. ⁷³ Razložno je pretpostaviti da je upravo to ona kuća na kojoj je radio Andrija Aleši.

No, vjerojatno su i ostale Zancijeve kuće i posjedi kasnije dospjeli u vlasništvo Papalića. Naime, Zanci je svojom univerzalnom nasljednicom imenovao svoju ženu Mariju,⁷⁴ koja je, po svemu sudeći, nakon muževe smrti nastavila živjeti s obitelji svoje mlađe sestre. Vjerojatno je s njezinim mužem sklopila nekakav dogovor o doživotnom uzdržavanju, s tim da mu predaje ili ostavlja svoju imovinu.⁷⁵ To zaključujemo stoga što već 19. veljače 1494. godine Marija i Dominik zajednički isplaćuju dotu za Dominikovu kćer Isabetu (Marijinu nećakinju), koja se udala za Jeronima pok. Ivana de Balcisa.⁷⁶ Tako su, nakon Zancijeve smrti, njegovi posjedi i kuće postali vlasništvom Dominika Nikolina Papalića i njegovih nasljednika.⁷⁷

Ipak, mogućnost da je »Velika Papalićeva palača« izvorno bila kuća Zancija Nikolina de Albertisa, to jest upravo ona na kojoj je radio Andrija Aleši, za sada je tek privlačna hipoteza, koju treba provjeriti budućim arhivskim istraživanjima.

U kontekstu mogućeg Alešijeva angažmana na gradnji stambenih zgrada u Splitu sredinom 15. stoljeća možda treba spomenuti još dva dokumenta.

Dana 1. svibnja 1455. godine isplatio je bojadisar Mihovil⁷⁸ trgovcu Baptisti Ivanovu de Augubio tristo i pedeset dukata za kuću koju je kupio u kolovozu 1454. godine. Kao svjedok u toj se ispravi pojavljuje Andrija Aleši.⁷⁹ U osnovi nema ništa neobično u tome da se majstori javljaju kao svjedoci u najrazličitijim dokumentima, no Aleši se sredinom 15. stoljeća u tom svojstvu razmjerno rijetko pojavljuje,⁸⁰ pa se može pretpostaviti da njegova prisutnost nije slučajna, već da je posljedica nekakve njegove veze sa strankama ili eventualnim radovima na toj kući. Naime, ta je kuća izvorno bila vlasništvo bojadisara Mihovila, koji je morao na ime duga od osamsto i pedeset dukata ustupiti rečenom Baptisti i tu kuću i svoju bojadisarsku radionicu. Kasnije, kad je došao do novaca, ponovo ih je od njega otkupio.⁸¹ Moglo bi se pretpostaviti da je bojadisar Mihovil, nakon što je ponovo došao u posjed kuće, htio izvršiti i neke pregradnje, te angažirao Andriju Alešija.⁸² Pritom možda nije bez značenja ni to da je kuću prodao upravo Baptista de Augubio, s čijom se splitskom palačom Aleši do sada najviše dovodio u vezu.⁸³

Dana 26. lipnja 1455. godine Jakovica, udovica postolara Jurja, razrješava sa svojim susjedom Pavlom Sedarićem spor koji je nastao oko dogradnje njezine kuće kod Crkve sv. Barbare, to jest stoga što se za jednu stopu proširila na zajednički kanal koji je razdvajao njihove dvije kuće. I u toj se ispravi kao svjedok pojavljuje Andrija Aleši.⁸⁴ Ipak, ne možemo znati je li u pitanju neka njegova veza s navedenim građevinskim zahvatom, poznanstvo sa strankama ili slučajnost.

Pored svega navedenoga, u kontekstu Alešijeva mogućega angažmana na artikulaciji splitskih palača treba uzeti u obzir i mogućnost njegova sudjelovanja u oblikovanju Komunalne palače i kuće trgovca Venture, koje se spominju kao predlošci u ugovoru od 4. veljače 1455. godine.⁸⁵ O Venturinoj kući postoje neki do sada nepoznati podatci, koji mogu pomoći u rasvjetljavanju procesa gradnje sklopa, a i pri identifikaciji njezina položaja. Dana 16. listopada 1467. godine obvezao se klesar Antun Ivanov Rudica sagraditi osam paša zida u sklopu Venturine nove kuće. U dokumentu je posebno naglašeno da majstor ne treba izraditi kamene okvire za prozore, niti osigurati radnike koji će ih postaviti na mjesto, nego će se za to pobrinuti naručitelj.⁸⁶ Očito je da su pri gradnji Venturine palače jednostavni zidarski poslovi bili odvojeni od izrade i ugradnje raskošnih okvira otvora, ali i to da je čitav proces oblikovanja toga građevinskog sklopa trajao godinama, to jest da je prvobitni sklop kasnije nadograđivan. Dokument datiran 8. svibnja 1473. godine otkriva da se ta kuća nalazila u blizini Crkve sv. Martina.⁸⁷ S obzirom na tako definiranu poziciju unutar gradskoga rastera (u blizini sjevernih gradskih vrata), nameće se pomisao da bi nekadašnja palača trgovca Venture, koja se u ugovoru između Alešija i Veselkovića spominje kao uzor za izradu stupića za ogradu stubišta, mogla biti tzv. Palača kraj Zlatnih vrata.⁸⁸ Takva bi identifikacija potvrdila stav A. Mutnjakovića, koji je u skulptorskom ukrasu te zgrade prepoznao rad Andrije Alešija,⁸⁹ a opovrgla mišljenja istraživača koji su smatrali da je nastala zalaganjem Jurja Dalmatinca.⁹⁰

Nažalost, struktura i tipologija splitskih dokumenata, čak i tamo gdje se spominju određeni građevinski zahvati, ipak ne

omogućuje sasvim pouzdano određenje o kojim je točno kućama riječ, pa ih je danas vrlo teško sa sigurnošću locirati. Vjerojatno će tek potpuno iščitavanje arhivske građe,⁹¹ u kombinaciji s temeljitim istraživanjem svih sačuvanih spomenika srednjovjekovne stambene arhitekture u povijesnoj jezgri Splita, moći pružiti osnovu za konkretnije spoznaje. Za sada, u vezi s navedenim Alešijevim poslovima, ali i kada su u pitanju podatci o djelatnosti ostalih majstora, ostajemo u domeni nagađanja o kojim je zgradama riječ, pa i jesu li to upravo one koje su do danas sačuvane.

No karakter tih pregradnji i ambijent u kojem se one događaju nešto su jasniji. Čitav proces gradnji i pregradnji stambenih kuća odvijao se u kontekstu posve specijaliziranih djelatnosti pojedinih majstora. Poslovi građenja zidova povjeravali su se zidarima (*murari, marangoni*), izrada ukrašenih klesanih kamenih dijelova poput vrata, prozora i stuba povjeravala se klesarima i kiparima (*lapicide*), a unutarnje uređenje i izrada namještaja drvodjelicima (*marangoni, carpentari*). U tako koncipiranu procesu vrlo je teško govoriti o određenim osobama kao »autorima« pojedinih građevnih cjelina, tim više što je, posebice u slučaju raskošnijih patricijskih palača, najčešće bilo u pitanju pregrađivanje i preuređivanje već postojećih zgrada. Dakako, ukupna zamisao o konačnom izgledu stambene zgrade zacijelo je nastajala kao plod promišljanja samog vlasnika i eventualnih sugestija stručnih osoba, no najčešće uobičajenim sustavom ugledanja na radove koji su već postojali. Pritom je, u većem broju slučajeva, građevinski zahvat mogao potrajati više godina, pa i desetljeća. Također je i prigoda da se otkupe ili iskoriste susjedne zgrade i sklopovi, što je omogućavalo stvaranje raskošnijih stambenih kompleksa, bila podložna ne samo financijskim mogućnostima, nego i spremnosti susjeda na prodaju ili njihovom pristanku da se određene dogradnje i pregradnje uopće smiju načiniti.⁹²

Stoga Andriju Alešija i majstore njegova kruga možemo smatrati autorima samo pojedinih dijelova kuća, premda su upravo to oni elementi u artikulaciji građevina koji su najviše pridonosili reprezentativnosti i modernizaciji njihova izgleda. Dakle, Aleši se ne pojavljuje kao graditelj (a pogotovo ne kao projektant) tih kuća, nego prvenstveno kao majstor kamenar koji izrađuje ukrašene kamene dijelove, u skladu sa željama i mogućnostima naručitelja. Izgleda da je Andrija vrlo brzo preuzeo model poslovanja kakav je upoznao kod Jurja Dalmatinca, pa se kasnije sve više pojavljuje u ulozi organizatora posla, koji osobno kleše tek najvažnije ili najzahtjevnije dijelove, a jednostavnije poslove prepušta suradnicima i pomoćnicima.

Također, temeljem navedenih dokumenata možemo s više uvjerenja zaključiti da je eventualan izravni angažman Jurja Dalmatinca u gradnji splitskih stambenih zgrada bio u najboljem slučaju minimalan, te da većinu »jurjevskih« elemenata u tim gradnjama treba dovesti u vezu s razgranatom djelatnošću Andrije Alešija.⁹³

Pritom nemalu važnost ima karakter Alešijeva umjetničkog profila. Naime, svi poznati podaci o njegovoj djelatnosti, ali i sačuvana djela, otkrivaju tipičnog epigona, koji u početku svog umjetničkog sazrijevanja dosljedno i doslovno slijedi Jurja Dalmatinca, te se iskazuje kao najvjerniji oponašatelj, ali i najpouzdaniji izvršitelj Jurjevih zamisli.⁹⁴ Kasnije je,

došavši u doticaj s Nikolom Firentincem, na jednak način prihvaćao i oponašao njegov likovni izričaj. U tom se smislu Alešijev umjetnički opus može dosta precizno podijeliti u dvije ponešto raznorodne skupine: djela nastala između 1444. i 1464. godine, koja su rezultat ili neposrednih izvedbi Dalmatinčevih zamisli i nacrti ili su samostalni radovi na tragu njegovih rješenja, te djela nastala nakon 1465. godine, koja nose pečat Firentinčeve umjetnosti, makar dijelom zadržavaju reminiscencije i na Jurjev stil i tipologiju ukrasa.

U kontekstu tako protumačena Alešijeva umjetničkog izraza,⁹⁵ njegova djelatnost na gradnji splitskih palača tijekom pedesetih godina 15. stoljeća, premda po svemu sudeći formalno nezavisna od njegova učitelja,⁹⁶ prijatelja i nedostignutog uzora, u stvarnosti zbilja označava ne samo odbljesak nego i punu prisutnost Dalmatinčeve umjetnosti. Možda nikada nećemo s punom sigurnošću odgovoriti na pitanje koji su elementi splitskih palača izrađeni prema Jurjevim nacrtima kojima je Aleši raspolagao, koji su njegova interpretacija ili varijacija nekih nacrti s kojima je došao u dodir, a koji su njegova vlastita kreacija na tragu Dalmatinčeva načina rada.⁹⁷ Ipak, podatci koji potvrđuju neposredan Alešijev angažman u pregradnji splitskih stambenih zgrada sredinom 15. stoljeća

nužno utječu i na mijenjanje pretpostavki o neposrednom Dalmatinčevu sudjelovanju.

Također, i procjena Alešijevih umjetničkih dosega mora doživjeti drukčije tumačenje. Umjesto da se kvalitetniji radovi unutar kompleksa splitskoga stambenoga graditeljstva pripisuju Jurju Dalmatincu, a oni nešto slabijeg likovnog izraza Andriji Alešiju, izgleda da je daleko prihvatljivije da se upravo Alešiju pripišu najkvalitetniji radovi, a oni nešto lošiji njegovim suradnicima i pomoćnicima. Pritom umjetnički profil i stil Jurja Dalmatinca nedvojbeno ostaje ono izvorište iz kojega su Andrija Aleši i ostali splitski kipari i klesari sredinom 15. stoljeća crpili svoje ideje.

Dakako, teško je temeljem nekoliko sasvim oskudnih arhivskih podataka promijeniti ustaljenu sliku o značajnom sudjelovanju Jurja Dalmatinca u gradnji splitskih palača. Ali zapravo je, i bez tih podataka, ideja o Jurju Dalmatincu kao njihovu izravnom autoru bila pod ozbiljnim znakom pitanja. Novopronađeni dokumenti samo dodatno potvrđuju ono što se već odavno naslućivalo, a to je odlučujuća uloga Andrije Alešija u prenošenju elemenata Jurjeva stila na spomenike stambenoga graditeljstva druge polovine 15. stoljeća u Splitu.

Prilozi

1.

1455. 3. VI. – *U Splitu. Splitski knez osuđuje Andriju Alešija da dovrši posao na ulazu u kuću Nikole Papalića.*

Die 3° iunii.

Dominus comes existens ad portas franchas vnha cum honorabilibus iudicibus suis et audicta differentia vertere inter ser Nicolaum de Papalibus ex vna parte et magistrum Andream lapicidam ex allia ocassione certorum lapidum quos idem magister Andrea lapicida laborabat in andeto eundo in domo dicti ser Nicolai et quodquia dicte partes dicere et alegare voluerunt, pronuntiauit et terminaui quod magister Andreas lapicida vlo modo laborare valeat nec debeat in ipso andeto eundo in domo dicti ser Nicolai Papalich incipiendi in viam publicam nec ibidem tenere aliquos lapides qui impediunt dictum andetum. Presentibus ser Marino Sucich et ser Nicolao Martincich testibus.

(in margine:) Pro ser Nicolao Papalich.

(DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/2, fol. 11')

2.

1456. 24. III. – *U Splitu. Splitski podknez osuđuje Andriju Alešija pod prijetnjom kazne od 25 libara da do Blagdana sv. Duje dovrši balkonatu za kuću Zancija Nikolina, a pod prijetnjom iste kazne rečenog Zancija da čim ta balkonata bude gotova isplati majstora.*

Die 24 martii.

Prelibatus dominus vicecomes ore proprio expresse mandauit et penam inposuit de libris viginti quinque paruum magistro Andree lapicide presenti, audienti et intelligenti quatenus laborare debeat et expleuisse vsque ad festum Sancti Doimi proxime venturum vnam balconatam ser Xancio Nicole provt tenetur vigore cuiusdam cirographi et similiter ser Xancio vt sub eadem pena subito completa ipsa balconata eidem soluere teneatur pro sua manufactura id quod teneatur et cetera.

(in margine:) Pro ser Xancio Nicole.

(DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/2, fol. 45')

3.

1455. 4. II. – *U Splitu. Marin Veselković obvezuje se Andriji Alešiju izraditi 18 stupića poput onih na stubama gospodina Venture i još neke kamene dijelove. Andrija se obvezuje osigurati kamen s Braća. Zanci Nikolín svjedoči.*

Die 4° februarii.

Magister Andreas lapicida in Spaletto ex vna (parte et) magister Marinus Veselcouich parte ex altera ... (oštećeno) ... et eorum heredum venerunt ad pactum et comp(ositionem) infrascriptam iuxta quamdam cedula mihi (notario) presentatam quam includere debeo in presenti instrumento ... infrascripti videlicet: La conuencion che fazo mi Andrea de Alexi

taiapiera de Durazo habitator in Spalato, a tal pato e conuencion semo prouegnudi cum maestro Marin Veselcouich che el dito Marin se obliga a lauorar a mi Andree primamente colonete dixeo to como sono quele dela scala de ser Ventura per liura vna soldi IIII° luna. Ancora me de lauorar peci di pozo tre longi pie quatro a quela forma e guixa como quelli de ser Colane de Arbo per liure quatro el pezo. Ancora pezi dui de pozo longo pie tre lauorado pur como quello de ser Colano de Arbo per liure III el pezo, e che me die lauorar peci cinque di colomeli como quelli II de ser Colani de Arbo, e de hauer liure tre del pezo. E mi Andrea debo dar le piere ala Braza che dito Marin le die spontar e lauorar a soprascripto prexio soto pena del dopio. E questo lauorier die far a ogni mia requisition, e mi li debo dar per tuto mazo ducati quatro, lo resto quando mi hauero messo li dito lauorier in opera. Ancora pezi III de strafori a forma e guixa como sono quelli dela balconada del palazzo, e che die hauer liure tredexi del pezo, per li quali adeso die hauer liure quindexe soldi –, e quando hauer compido lo resto, e che de lauorar quando che voro mi Andrea. Que omnia et singula supradicta promiserunt attendere et obseruare et non contrafacere uel uenire, sub pena dupli predicta, et obligatione et cetera. Actum in cancellaria comunis, presentibus ser Xancio Nicole et ser Nicolao Martincich (?) et ser Nicolao Picenich consiliario examinatore.

(in margine:) Pacta inter magistrum Andream et Martinum lapicidam in Spalato.

(DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/4, fol. 131')

(G. Praga, 1929.–1930., doc. 11)

4.

1455. 9. IV. – *U Splitu. Frančica (Franica), udovica mornara Marka, dopušta Zanciju Nikolinu gradnju na svom zidu koji se nastavlja na kuću rečenog Zancija, na mjestu gdje su bile kamene stube, uz uvjet da ga iz temelja ponovo sazida, te da o svom trošku načini na njemu tri prozora i omogućiti ulaz u Franičinu kuću preko kamenih i drvenih stuba. U slučaju da na Franičinoj kući ili krovu tijekom radova nastanu oštećenja, Zanci se obvezuje popraviti štetu. Također joj ustupa na korištenje jednu manju kuću u njezinu susjedstvu. Klesar Ivan Bresuola svjedoči.*

Die VIII aprilis(s).

Franciza relicta quondam Marci marinarii de Spaletto per se et heredes suos ex vna parte et ser Xancius Nicole ex allia parte venerunt (apd – prekríženo) ad pactum, compositionem et permutationem infrascriptam videlicet quia ipsa Franciza dedit et concessit eidem ser (X)ancio presenti et recipienti pro se et heredibus suis auctoritatem, libertatem et iurisdictionem possendi fabricare in muro euisdem Francize contiguo domus dicti ser Xancii versus meridiem ac dedit sibi totum locum super quo erant scale lapidee cum conditione quod idem ser Xancius teneatur ipsum murum nouum facere intrando cum fundamento ipsius et strinzendo illum in domo ipsius Francize. Ita et taliter quod veniat equalis recto

tramite cum muro domus dicti ser Xanci vsque in viam vicinalem quoquidem muro facto nouo suis sumptibus et expensis sit et intelligatur esse comunis ambarum partium, teneatur quoque etiam idem ser Xancius suis sumptibus et expensis fieri facere in domo dicte Francize tres finestras super eamdem versus viam predictam vt luceat in domo dicte Francize et teneatur etiam sibi facere versus oriente in dicta domo scalas lapideas pro eundo in dicta domo cum scalis ligneis a parte interiori cum duabus portis et vna finestra sub primo solario. Et ipsam totam domum cum tecto vbi fuerit neccesse et esset deuastata actare et reparare. Et ex aduerso idem ser Xancius dedit et permutauit ipsi Francize ac cessit omnia iura omnesque actiones reales et personales vtilis, directas, tacitas et expressas quamquas (?) quantas et qualia habet, habere sperat, videretur et posset habere in vna domo paredata cupis coperta ibidem prope cum loco super quo est edificata penes

viam vicinalem, penes locum quondam Iohannis de Raguxio, penes menia (?) comunis et penes Nicolotam Fabianouich et penes domum dicte Franzize, ad habendum, tenendum, gaudendum, possidendum, vsufructandum, pro anima et corpore iudicandum, cum omnibus suis iuribus, iurisdictionibus et pertinentiis. Que omnia et singula supradicta promisserunt atendere et obseruare et non contrafacere uel venire, sub pena librarum centum paruorum et obligatione omnium suorum bonorum presentium et futurorum. Actum in (cancellaria coprekriženo) supradicta via vicinali, presentibus magistro Iohanne Bresuola et Marino Megliauich testibus et ser Doimo Papalich consiliario examinatore.

(in margine:) Ser Xanci Nicolo permutatio.

Factum.

(DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 160–161')

Bilješke

- 1
Još 1908. godine pripisao je A. Venturi Jurju Dalmatincu reljef na portalu Male Papalićeve palače (ADOLFO VENTURI, *La scultura dalmata nel XV secolo, L'Arte di Adolfo Venturi*, XI/I, Roma, 1908., 39). Tom se mišljenju priklonio C. Fisković (CVITO FISKOVIĆ, *Umjetnički obrt XV.–XVI. stoljeća u Splitu*, u: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950*, (ur.) Josip Badalić, Nikola Majnarić, Zagreb, 1950., 132–133), a kasnije su Dalmatincu pripisane još neke splitske kuće (JERKO i TOMISLAV MARASOVIĆ, *Palača kraj Zlatnih vrata u Splitu – Novootkriveni rad Jurja Dalmatinca ili njegove radionice*, u: *Peristil*, 5 (1962.), 61–70. Ipak, najizrazitiji pokušaj da se Jurju pripišu brojni spomenici stambenoga graditeljstva u Splitu jest knjiga D. Kečkemeta iz 1988. godine (DUŠKO KEČKEMET, *Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Splitu*, Split, 1988.).
- 2
DAGOBERT FREY, *Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*, u: *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege*, VII/I–IV, Wien, 1913., 70.
- 3
HANS FOLNESICS, *Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien*, u: *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege*, VIII, Wien, 1914., 79.
- 4
LJUBO KARAMAN, *Umjetnost u Dalmaciji – XV. i XVI. vijek*, Zagreb, 1933., 59. Obje Papalićeve palače definira kao »radnje škole majstora Jurja«.
- 5
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 132–133; Iako se zalaže za atribuciju Papalićevih palača Jurju Dalmatincu, autor na koncu ipak napominje da je sve te motive mogao izvesti Aleši ili neki drugi Jurjev pomoćnik ili učenik. Pritom vjerojatno uzima u obzir svoju vlastitu, ranije izrečenu pretpostavku da je upravo Aleši autor portala Papalićeve palače (CVITO FISKOVIĆ, Andrija Aleši i ostali majstori u Rabu, u: CVITO FISKOVIĆ – KRUNO PRIJATELJ, *Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu*, *Izdanje Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu*, 5, Split, 1948., 16).
- 6
CVITO FISKOVIĆ, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1963., 20–21.
- 7
MIRO MONTANI, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb, 1967., 20–21.
- 8
DUŠKO KEČKEMET, *Papalićeva palača i gotička arhitektura Jurja Dalmatinca u Splitu*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3–6 (1979.–1982.), 161–168; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 22–25, 35–36.
- 9
DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 64, bilj. 61.
- 10
JERKO i TOMISLAV MARASOVIĆ, *Dvije adaptacije Jurja Dalmatinca u Splitu*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3–6 (1979.–1982.), 181.
- 11
ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ, *Andrija Aleši*, Zagreb, 1998., 65–70.
- 12
RADOSLAV BUŽANČIĆ, *Graditeljstvo*, u: *Split Marulićeva doba*, katalog izložbe, (ur.) Goran Borčić, Split, 2001., 38. Argumenti za tu atribuciju ne čine mi se uvjerljivima.
- 13
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 133; JERKO MARASOVIĆ – TOMISLAV MARASOVIĆ (bilj. 1), 67–69; MIRO MONTANI (bilj. 7), 21; IGOR FISKOVIĆ, *Neki vidovi umjetničkog djelovanja Jurja Dalmatinca u Šibeniku i Splitu*, u: *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 27–28 (1981.), 139–140; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 8), 168–173; JERKO i TOMISLAV MARASOVIĆ (bilj. 10), 182–185; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 35–46.
- 14
IVAN MATEJČIĆ, *Juraj Matijev Dalmatinac*, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, 1, Zagreb, 1995., 391. Ipak, kada je riječ o Maloj Papalićevoj palači, I. Matejčić ostaje donekle suzdržan, te govori o stilu Jurja Dalmatinca, a ne o izravnom autorstvu.
- 15
IGOR FISKOVIĆ, *Riječ-dvije povodom nove Kečkemetove knjige*, u: *Mogućnosti*, 37, 3–4 (1989.), 365.
- 16
IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 137–141; IGOR FISKOVIĆ, *Juraj Dalmatinac*, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005., 571.
- 17
D. Kečkemet smatra da su ti dokumenti zasigurno postojali, ali da su stradali prilikom uništenja Papalićeva arhiva koncem 19. stoljeća. – DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 64, bilj. 61.
- 18
Koliko nam je za sada poznato, Juraj Dalmatinac bio je stanovnik Venecije, Šibenika, Ankone i Dubrovnika, dok se u ostalim gradovima zadržavao tek onoliko koliko je bilo nužno da obavi preuzete obveze i svoje ostale poslove.
- 19
Ispravan stav u odnosu na čitavu problematiku zauzeo je konačno IGOR FISKOVIĆ (bilj. 16), 571, napomenuvši da je »upitna njegova graditeljska uloga u Splitu«.
- 20
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 5), 16; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 133, 135–136; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 140, 152; KRUNO PRIJATELJ, *Aleši Andrija*, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983., 76; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 42, 47, 58–59.
- 21
CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 136; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 32, 47.
- 22
DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 32, 47.
- 23
A. Mutnjaković inzistira na Alešijevu autorstvu Palače kraj Zlatnih vrata i Velike Papalićeve palače, a Malu Papalićevu palaču i ne spominje. – ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ (bilj. 11), 59–70.
- 24
Prije nekoliko godina stajao sam s kolegom Samom Štefancem pred portalom Male Papalićeve palače. On je tom prilikom izrazio sumnju u Dalmatinčevo autorstvo reljefa u luneti, smatrajući ga ponešto pretvrdim i manje izrazitim od poznatih Jurjevih radova, te iznio prijedlog da je u pitanju Alešijev rad.
- 25
Pritom je većina autora ipak sačuvala nužan znanstveni oprez, koji je u slučaju atribucija Jurju Dalmatincu donekle zanemaren.
- 26
IVAN KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslaven-skih*, 1, Zagreb, 1858., 4–5, 8–9.
- 27
GIUSEPPE PRAGA, *Documenti intorno Andrea Alessi*, u: *Rassegna marchigiana*, VIII, 1929.–1930., 2–85.

28

KRUNO PRIJATELJ, Andrija Aleši u Splitu, u: CVITO FISKOVIĆ – KRUNO PRIJATELJ (bilj. 5), 45–59.

29

MILAN IVANIŠEVIĆ, Andrija Aleši u Splitu 1448. godine, u: *Mogućnosti*, XXX, 4–5–6, (1983.), 438–457.

30

ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ (bilj. 11), 26–36, 60–70.

31

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 133, 135–136; MIRO MONTANI (bilj. 7), 58; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 140, 152; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 42, 47–49.

32

Vidi bilj. 23 i 24.

33

Da izbjegnem nepotrebne zabune, upotrebljavam hrvatski oblik prezimena s dočetkom na »ić«, kako se obično navodi, premda u dokumentima iz 15. stoljeća nisam naišao na takav oblik, nego se redovito upotrebljava oblik »de Papalibus«.

34

Vidi prilog 1.

35

MARIO-NEPO KUZMANIĆ, Splitski plemići, prezime i etnos, Split, 1998., 70.

36

Graditelj Antun Hmelic vrlo se često spominje u splitskoj arhivskoj građi iz sredine 15. stoljeća, a bio je zaposlen i na nekim važnim gradnjama. Dana 26. lipnja 1455. godine obvezao se načiniti uz Crkvu sv. Dominika pustinjački stan iznad sakristije i kapele sv. Katarine (Državni arhiv u Zadru – dalje DAZd, Stari splitski arhiv – dalje SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 190'), a 2. siječnja 1458. obvezao se sagraditi novu Crkvu sv. Križa izvan splitskih zidina (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 26/1, fol. 5, 7', 35). Čini se da je bio pomalo konfliktna osoba, jer se više puta pojavljuje kao sudionik raznih sporova: dana 8. siječnja 1449. godine sporio se sa svojim slugom Tomom Vukčićem (DAZd, SSA, Kut. 6, Sv. 19/3, fol. 32), dana 5. lipnja 1462. godine sporio se sa svojom susjedom Domanciom oko peći koju je sagradio uz zajednički zid (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/3, fol. 116), dana 12. prosinca 1472. godine sporio se s mornarom Mihovilom Dražinićem (DAZd, SSA, Kut. 13, Sv. 30/1, fol. 370), a dana 7. ožujka 1473. godine sporio se s Dujmom Papalicom oko kupljene kuće (DAZd, SSA, Kut. 14, Sv. 30/3, fol. 89').

37

»Die 25 maii 1458. Quam est quidam anditus comunis ser Nicolai Dominici de Papalibus et magistri Antonii Chmelich de subtus domus parue dicti Antonii (apud – prekrizeno) a duabus partibus, apud murum suprascripti ser Nicolai, apud murum domus Marini Veselchouich partim et partim apud murum dicti Antonii Chmelich in ciuitate veteri, incipiendo a (via comunis – prekrizeno) volto vie comunis ab oriente vsque ad curiam suprascripti ser Nicolai et cetera, dicte partes solempni stipulatione peruenerunt sponte et voluntarie in simul conuenientes deuenerunt ad hec pacta, videlicet quod dictus ser Nicolaus possit et valeat pro libito suo facere portam uel clausuram in capite volti uersus orientem et stratam publicam ad eo quod ipse Antonius amplius se non habeat impedire ab ipsa porta uel clausura citra uersus curiam dicti ser Nicolai, quam idem Antonio iure proprio inperpetuum ex causa cessit ipsi ser Nicolao pro se et cetera ab inde citra omnia sua iura et cetera dicti comunis anditis, cum hoc quod ipse ser Nicolaus desuper ipsum anditum fieri facere debeat vnum voltum lapideum omnibus suis sump-tibus et expensis (quem – prekrizeno) ubi ad presens est solarium, quem voltum facere debeat idem magister Antonius, qui habere debeat pro sua manufactura ducatos duos ab ipso ser Nicolao. Item vbi est paries domus parue dicti Antonii uersus curiam suprascripti ser Nicolai predictus ser Nicolaus fieri facere deberit etiam expensis suis de

muro per totum, ita sufficienter quod aqua coperture fluere debeat in stratam publicam suprascriptam, quam coperturam facere deberit idem magister Antonius omnibus suis expensis reuoluedno aquas scilicidii dicte coperture in stratam publicam suprascriptam, quem murum perficere deberet dictus magister Antonius, et habere debeat pro sui manufactura ab ipso ser Nicolao libras tres paruorum pro singulo passu muri, ad quem murum a latere sue curie dictus ser Nicolaus semper pro libito voluntatis sue possit adherere, que omnia laboreria fieri debeant per totum mensis octobris proxime futurum. Promittentes habere predicta omnia firma et cetera, sub pena ducatorum Lta et cetera. Actum in curia suprascripta dicti ser Nicolai ...« (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 26/1, fol. 34'–35.).

38

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu – dalje Arhiv HAZU, II d 155, Sv. IV, fol. 10'.

39

Aleši se u više navrata spominje kao susjed navedenoga marangona Antuna Hmelića, koji je s Papalicom dijelio rečenu anditu. O tome svjedoče osude splitskoga kneza od 29. siječnja i 15. veljače 1455. godine, kojima osuđuje Hmelića da popravi zid koji ga dijeli od Alešija, a koji je bio ošteti. – DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/1, fol. 652 i 655; GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 10 i 12. Kao susjedi spominju se i 1. prosinca 1461. godine, kada Aleši svoju kuću daje u četverogodišnji najam – DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/1, fol. 43.; GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 19. Konačno je Aleši za sto i dvadeset dukata kupio Hmelićevu kuću, o čemu svjedoči potvrda o konačnoj isplati datirana 10. rujna 1472. godine – DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 164'; GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 26 – te je tako postao neposrednim susjedom Dominika Nikolina Papalica.

40

Vidi bilj. 24.

41

Vidi bilj. 23.

42

Vidi prilog 2. Oba se navedena dokumenta nalaze u svesku 25 splitskog arhiva, iz kojega je G. Praga citirao deset dokumenata o Alešiju – GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 6–15. No stjecajem okolnosti (zapravo orijentacije prema sažetcima dokumenata na marginama), Praga je zabilježio neke manje važne podatke o Alešijevu životu u Splitu, a propustio upravo one najvažnije, koji se tiču njegova angažmana na gradnji stambenih zgrada. Osim dva citirana, u tom sam svesku pronašao još šest dokumenata u kojima se javlja Andrija Aleši, a koje G. Praga nije uočio. U jednom od njih (19. lipnja 1454. godine) spori se s Andrijom Matejevim Teodoziosom u vezi s najmom broda, kojim je Aleši trebao dva puta prevoziti kamen s Brača na Rab (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/10, fol. 11), u drugom (4. srpnja 1454. godine) pozvan je da otkupi iz zaloga jedan srebrni pladanj i srebrni nožić (DAZd, SSA, Sv. 25/11, fol. 6), a u preostala četiri pojavljuje se u ulozi svjedoka (vidi bilj. 80).

43

Naime, u srednjovjekovnim dokumentima riječ *balconata* ima različito značenje od naše riječi balkon i odnosi se na sve velike raskošne prozore, koji se tako razlikuju od običnih prozora (*fenestra*).

44

Jedna takva cedulja, koja je poslužila umjesto pravog ugovora između plemića Dujma Balcija i tesara Marina, a vezano uz opsežne drvodjelačke radove na Dujmovoju kući, spominje se 1. studenog 1461. godine (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/1, fol. 44'–45). Tu je cedulju napisao Dujam svojom rukom, što nam otkriva da koncepcija radova na stambenim zgradama, ali i njihova razrada, polazi prvenstveno od vlasnika.

45

Čak ni za gradnju čitavih novih kuća nema puno podataka, a kada ih i ima, to se ne odnosi na reprezentativne palače (koje su mahom građene

na već prije urbaniziranim lokacijama), nego na manje kuće u predgrađima. Kao jedan od oglednih primjera možemo spomenuti ugovor sklopljen 25. listopada 1449. godine između Ivana Stojčića iz splitskoga Varoša i braće Mikoča i Ivana Novakovića s Brača, kojim su se rečena braća obvezala sagraditi u Varošu potpuno novu manju kuću, za cijenu od pedeset i šest libara (DAZd, SSA, Kut. 9, Sv. 23/13, fol. 360). Drugi je sličan primjer ugovor od 26. siječnja 1454. godine, kojim se marangon Ivan Baičić obvezao Marinu Jakoliću sagraditi na Spinutu kuću od kamena i drva (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/8, fol. 11'). U dokumentima se puno češće spominju manji građevinski zahvati na već postojećim kućama, poput onoga od 30. kolovoza 1448. godine, kada Marin Deodatov prodaje braći Luki i Dujmu, sinovima Nikole, sva prava na anditu i dvorište između njihovih kuća u Starom gradu, za cijenu od šezdeset dukata, ali se ujedno obvezuje zatvoriti jedan prozor i jedna vrata na prvom katu svoje kuće, koji su orijentirani prema anditi (DAZd, SSA, Kut. 9, Sv. 23/13, fol. 218'), ili onoga od 16. listopada 1467. godine, kada se klesar Antun Ivanov Rudica obvezuje gospodinu Venturi sazidati osam paša zida (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/6, fol. 1; Isto, Sv. 28/2, fol. 6'–7; vidi bilj. 86.). Detaljnija analiza svih građevinskih zahvata na splitskim stambenim zgradama u 15. stoljeću koji se spominju u dokumentima trebala bi biti predmetom posebnoga rada.

46

GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 11.

47

Zacijelo je u pitanju splitski građanin Ventura Engleschi (Ingreschi), to jest Ventura Meravilja, koji se tih godina često spominje u dokumentima, između ostalog i kao svjedok u dokumentu od 3. prosinca 1448. godine, kada se Alešiju isplaćuje rad na kapeli sv. Katarine u Crkvi sv. Dominika – MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 29), 455 – a koji se 1472. godine spominje kao vitez (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 150', 151). Da je riječ o istoj osobi s različitim varijantama prezimena, svjedoči dokument od 6. travnja 1468. godine (DAZd, SSA, Kut. 14, Sv. 30/3, fol. 24').

48

Upotreba riječi »palača« umjesto »kuća« upućuje na to da je u pitanju palača gradskoga kneza na glavnom trgu – KRUNO PRIJATELJ (bilj. 28), 51; ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ (bilj. 11), 29.

49

G. Praga nije objavio čitav dokument (nedostaje kraj), pa ga stoga donosim u prilogu br. 3.

50

»... presentibus ser Xancio Nicole et Marino lapicida ...« (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/4, fol. 132).

51

Vidi prilog 4.

52

Čini se da je Zanci i kasnije proširivao kompleks svoje palače. Naime, dana 2. lipnja 1473. godine na Zancijev zahtjev izvršena je procjena dviju kuća njegova susjeda Antuna Marinova, koji mu je bio dužan neke novce (DAZd, SSA, Kut. 13, Sv. 30/1, fol. 409'). Nemamo podataka o tome je li Zanci doista i došao u posjed tih dviju kuća, koje su procijenjene na vrijednost od dvjesto i četrdeset dukata, no to se čini sasvim izglednim. Kasnije je na njegovoj kući nešto zidao i majstor Marin Miljiaević. – CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 135. Navedeni dokument, međutim, nisam pronašao pod citiranom signaturom. Također, na nekim je Zancijevim kućama radio i klesar Martin Bogdanić, kojem je Zancijeva žena Marija, u muževoj odsutnosti, 9. lipnja 1472. godine dala u najam dvije manje kuće u Zancijevu dvorištu povise peći, za godišnji najam od šest libara, ali i uz uvjet da taj prostor dogradi i pokrije (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 139').

53

Spor između splitskoga klesara Ivana Bresuole i Jurja Dalmatinca oko isporučениh kamenarskih radova odavno je poznat – vidi dokumente

br. 11 i 12 u MILAN IVANIŠEVIĆ, Juraj Dalmatinac u Splitu godine 1444. i 1448., u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3–6 (1979.–1982.), 155–156. No možda je još važnije da se Ivan u Splitu javlja kao majstor koji izrađuje klesane dijelove stambenih zgrada. Osim poznatog podatka o njegovu radu na kući ljekarnika Lapa Zenobijeva na glavnom trgu 1444. godine – MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 53), 148, spomenut ćemo da se 29. svibnja 1454. godine navodi da je, zajedno sa spomenutim marangonom Marinom Miljiaevićem, uklonio kamene stube koje su se nalazile na kući Dimitrija Mussora (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/10, fol. 4'). U tom kontekstu možda treba spomenuti i to da je Ivan imao poslovnih veza s Baptistom de Augubio, koji mu je, u svojstvu generalnog zakupnika prihoda Splitske nadbiskupije, 16. listopada 1455. godine dao rečene prihode u zakup (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 228–228'). To je osobito znakovito ako uzmemo u obzir da je Baptista svega pet dana ranije kupio od Nikole Maričića kuću u starom dijelu Splita, pri čemu je dobio i odobrenje da na toj kući načini portal: »... facere et fabricare vnam portam in frontespicio seu angulo domus predictae empte et in capite seu intoitu anditus predicti ...« (Arhiv HAZU, II d 155, Sv. IV, fol. 27'). Zacijelo je ovdje riječ o onom portalu na kojem je sačuvan grb porodice de Augubio, što se dovodio u vezu s radom Jurjevih pomoćnika, u prvom redu Alešija. – CVITO FISKOVIĆ (bilj. 5), 16; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 133; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 140; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 42–43. Međutim, izgleda mi vjerojatnije da je Baptista za taj posao angažirao upravo Ivana Bresuolu, te da je to razlog slabije kakvoće kiparskoga rada od onoga na palačama porodice Papalić. Čini se da Ivan Bresuola doista zavrjeđuje da se njegovoj djelatnosti posveti više pažnje – MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 53), 148 – te da se pokuša utvrditi i njegova uloga u procesu prihvaćanja »jurjevskih« elemenata u splitskoj stambenoj arhitekturi.

54

Vidi bilj. 52; Zidar Marin Miljiaević (Meljiaević, Miljajević, Meljavić) pojavljuje se u više splitskih dokumenata. Dana 14. srpnja 1448. godine primio je, zajedno s Markom Mahnutom, isplatu za rad na cisterni u Samostanu sv. Dominika (DAZd, SSA, Kut. 9, Sv. 23/13, fol. 206), a 28. studenog 1468. godine, zajedno s marangonom Ivanom Filipovićem, na zahtjev splitskoga kneza procjenjuje neki zid koji je bio predmetom međususjedskoga spora (DAZd, SSA, Kut. 14, Sv. 30/3, fol. 120).

55

GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 13. U ovom se ugovoru kao svjedok pojavljuje Marin Veselković (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/4, fol. 157').

56

GIUSEPPE PRAGA (bilj. 27), doc. 14. DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/4, fol. 167'.

57

Zanci je posjedovao više kuća i zidina u Splitu. Navedena palača najvjerojatnije se nalazila u starom dijelu grada, u predjelu zvanom Stari kantun: 6. X. 1472. – »... ser Zancius de Albertis ... locauit ad liuellum Stefano pellipario ... unum locum uacuum ipsius ser Zancii pro faciendō domum, positum in terra ueteri Spalati in contrata Stari canton ...« (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 167'); 14. X. 1472. – »... ser Zancius de Albertis ... concessit ... unius loci uacui ... in contrata Stari canton ...« (Isto, fol. 169); 19. III. 1473. – »... unam domum muratam in uolto positum in loco uocato Stari canton ... ab uno latere possidet ser Zancius qui tenetur per iurium fornarium ad liuellum ...« (Isto, fol. 210); 11. X. 1473. – »... in terra ueteri ante hostium domus ser Zancii de Albertis in uia publica ...« (Isto, fol. 261'); 11. III. 1474. – »... domum positam in terra ueteri ... apud muraleam domini Zancii de Albertis ...« (Isto, fol. 307'); Tamo se nalazila i kula koju je Zanci dijelio s Dominikom Papalićem (vidi bilj. 70). Stari kantun je u osnovi naziv za sjeveroistočni kut, to jest kulu Dioklecijanove palače (vidi TOMISLAV MARASOVIĆ, Dioklecijanova palača, Beograd, 1982., 63). Međutim, s obzirom na množinu kuća koje se spominju u tom dijelu grada, jasno je da se taj naziv odnosi na čitav četvrt staroga grada.

58

Vidi CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 158, bilj. 40; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 6), 20.

59

CVITO FISKOVIĆ (bilj. 6), 35, bilj. 11.

60

Vidi u DUŠKO KEČKEMET (bilj. 8), 177, bilj. 16.

61

U to se vrijeme među članovima porodice Papalić spominju Nikola Dominikov, Nikola Tomin, Jeronim Tomin, Matej Kristoforov i Dujam Kristoforov. Tek jedan od sinova Mateja Kristoforova nosi ime Ivan, no njegova eventualna aktivnost pripada već 16. stoljeću. – MARIO-NEPO KUZMANIĆ (bilj. 35), 70. Prilikom pregledavanja splitske arhivske građe iz pedesetih i šezdesetih godina 15. stoljeća posebnu sam pažnju posvetio dokumentima u kojima se spominju članovi porodice Papalić, no imena Ivan i Janko nisam sreo.

62

IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 143, bilj. 116; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 22.

63

R. Bužančić natpis doživljava kao dijalog između dviju osoba – vlasnika i nekog njegova suvremenika (Janka Albertija !) ili graditelja i vlasnika – RADOSLAV BUŽANČIĆ (bilj. 12), 37, 38. No, u takvu tumačenju natpis dramatično gubi na sadržajnosti. Uostalom, takav pristup jednostavno ne odgovara duhu vremena. Humanistička splitska sredina u to doba ipak gaji nešto sofisticiraniji odnos prema svećanim natpisima na palačama.

64

Zanci Nikolin de Albertis umro je bez izravnih potomaka 1493. godine. Njegova nadgrobna ploča nalazi se u Splitskoj katedrali. Inače, njegova sestra Dobrica bila je mati pjesnika Marka Marulića. – MARIO-NEPO KUZMANIĆ (bilj. 35), 61.

65

To bi se, u tom slučaju, moralo odnositi i na grb na glavnom portalu, ali i onaj na velikoj kvadrifori. U principu, preklapanje grbova bivših vlasnika na kućama nije neuobičajena pojava. Vidi: CVITO FISKOVIĆ, Radovi Nikole Firentinca u Zadru, u: *Peristil*, 4 (1961.), 64. Međutim, uočljive tragove preklapanja nisam primjetio niti na jednom od tri grba na Velikoj Papalićevoj palači, iako se čini da im je reljef na polju dosta plitak.

66

Dominik (Dmine) Papalić jedan je od istaknutih predstavnika splitskog humanističkoga kruga s kraja 15. i početka 16. stoljeća, prijatelj pjesnika Marka Marulića, sakupljač starih natpisa i zapisa. Vidi u: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 5: Od renesanse do prosvjetiteljstva, Zagreb, 1974., 32, 39. Da njegovo prijateljstvo s velikim pjesnikom potječe još iz mladosti, svjedoči dokument od 28. veljače 1474. godine, u kojem se zajedno pojavljuju kao svjedoci: »... presentibus ser Dominico ser Nicolai de Papalibus et ser Marco ser Nicolai Pecenich ...« (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 303^v).

67

Kopija ugovora nalazi se unutar grupe dokumenata vezane uz spor iz 1568. godine između Alojzija Vendramina i braće Alojzija i Kristofora Papalića (DAZd, SSA, Kut. 106, Sv. 112/12, fol. 189–192^v). Zahvaljujem kolegi Mladenu Andreisu, koji me je upozorio na postojanje ove grupe dokumenta. Inače, ovaj dokument otkriva da je Zancijevo krsno ime bilo Ivan, od čega je preko varijante Zuane izvedeno ime Zanci, koje se u različitim dokumentima dosta raznoliko bilježi (Xanci, Zanci, Zanzi, Sancii ...). To je izazvalo priličnu zbrku, jer se kod raznih autora ista osoba spominje kao Ivan, Jancij, Zanci ili čak Janko. Cjelokupnu zabunu oko imena razrješava dokument od 28. lipnja 1462. godine, u kojem se na margini, u kratkom sadržaju, navodi »ser Xancio Nicole«, a u samom dokumentu »ser Iohannes Nicole de

Albertis« (Arhiv HAZU, II d 155, Sv. VI, fol. 7^v). No stvarni izgovor u onodobnom splitskom govoru na temelju raznih grafija još uvijek nije lako utvrditi. Odlučili smo se za varijantu transkripcije njegova imena kao Zanci, radije nego Zancij, Žanci ili čak Zanki, prvenstveno temeljem najčešće grafije u izvornim dokumentima.

68

Marijin stric Nicolò Marcello bio je mletački dužd 1473.–1474. godine. Vidi: ANTE BELAS, Oporuka Janka Albertia iz god. 1494., *Jadranski dnevnik*, god. V, br. 135 (10. VI. 1938.), 4; br. 137 (13. VI. 1938.), 4.

69

DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 32/1, fol. 110^v. I prije sklapanja ovoga braka Zanci je imao izrazite veze, vjerojatno i rodbinske, s porodicom Papalić. S braćom Dujmom, Jeronimom i Dominikom Tominim sporio se 1468. godine (DAZd, SSA, Kut. 14, Sv. 30/3, fol. 90), a s Dominikovim ocem Nikolom čak je imao zajednički posjed, koji su davali u zakup 26. rujna 1458. godine (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 26/2, fol. 3^v) i 12. listopada 1461. godine (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/1, fol. 7). A dana 16. siječnja 1475. godine Zanci je imenovao Dominika zastupnikom u sporu sa svojim sestrama. U tom ga dokumentu naziva svojim nećakom i rođakom: »... Spectabilis et egregius eques dominus Zancius de Albertis ... ordinavit nobilem ac ingenuum iuuenum ser Dominicum filium domini Nicolai de Papalibus de Spalato suum nepotem et cognatum, presentem et acceptantem, suum uerum et legitimum procuratorem ...« (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 32/1, fol. 72^v). Stoga je sasvim izvjesno da izbor Dominika Nikolina Papalića za Marcellina muža nije bio slučajan.

70

DAZd, SSA, Kut. 24, Sv. 40/1, fol. 345–345^v. Lako je moguće da su se Zancijeva i Dominikova kuća nalazile jedna pored druge i imale zajedničku kulu.

71

DAZd, SSA, Kut. 24, Sv. 40/1, fol. 345^v.

72

DAZd, SSA, Kut. 24, Sv. 40/1, fol. 583^v–586^v. Velik broj podataka iz ove oporuke objavio je A. Belas. Međutim, nije sasvim jasno zašto je ime Zanci transkribirao kao Janko budući da u tekstu navodi da u oporuci piše: »Ja Ivan Alberti pok. Nikole vitez ...« – ANTE BELAS (bilj. 68), 4. C. Fisković je također poznavao taj dokument, no navodi tek podatak o kaležu koji je Zanci (i on ga naziva Janko) ostavio Crkvi sv. Duje. – CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 152–153.

73

»... Item lasso a Piero fiol de Domenego de Papali e de Marcella la mia casa nuoua la qual ho fato fabricarmi ...« (DAZd, SSA, Kut. 24, Sv. 40/1, fol. 585^v). Petar je u vrijeme sastavljanja oporuke bio još maloljetan i mogao je imati najviše petnaest godina.

74

DAZd, SSA, Kut. 24, Sv. 40/1, fol. 586.

75

Takav je postupak bio dosta česta praksa. Vidi: EMIL HILJE, Prilog zlataru Francescu iz Milana, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 23 (1999.), 48.

76

DAZd, SSA, Kut. 24, sv. 40/1, fol. 477^v. Jerolim de Balcis pripada ogranku porodice Marulić. Vidi MARIO-NEPO KUZMANIĆ (bilj. 35), 89.

77

Nije mi poznato na osnovi kojih izvora D. Kečkemet utvrđuje da je »pred kraj petnaestog stoljeća vlasnik (ili jedan od vlasnika) Papalićeve palače u Splitu bio Dominik (Dinko, Dmine) Papalić« – DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 23 – no to je potpuno u skladu s naprijed navedenim.

- 78 To je bojadisar Mihovil pok. Marka Milunića, koji se učestalo javlja u splitskoj arhivskoj građi, a s kojim je trgovačke veze održavao slikar Dujam Vučković (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 199°–200; Isto, fol. 220–220°; Isto, Kut. 11, Sv. 25/2, fol. 42.; Isto, fol. 47').
- 79 DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 164'.
- 80 Osim u ovom dokumentu, Aleši se u splitskoj arhivskoj građi između 1448. i 1665. godine kao svjedok pojavljuje još pet puta: 28. lipnja 1455. godine u sporu oko dogradnje kuće između Pavla Sedarića i Jakovice, udovice postolara Jurja (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 191), zatim 31. kolovoza iste godine, kada se na dražbi prodaje neki teren na Poljudu (Isto, fol. 211°), 23. rujna iste godine u ugovoru o prodaji neke barke (Isto, fol. 215.), 20. prosinca 1457. godine, kada se daje u zakup zemljište u vlasništvu Splitske nadbiskupije (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 26/1, fol. 3'), te 26. veljače 1458. godine u ugovoru koji neposredno slijedi nakon onoga u kojem je sam Aleši stranka (Isto, fol. 17). Za usporedbu, već spominjani klesar Ivan Bresuola u istoj se građi kao svjedok pojavljuje osamnaest puta, a slikar Dujam Vučković, samo u razdoblju od 1448. do 1458. godine, pojavljuje se kao svjedok više od trideset puta.
- 81 Dana 1. kolovoza 1454. godine otkupio je kuću (DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/9, fol. 44'), a 8. srpnja 1455. godine i bojadisarsku radnju (DAZd, SSA, Kut. 11, sv. 25/5, fol. 192). O položaju te kuće i o čitavoj transakciji vidi opširnije u: TOMISLAV RAUKAR, Ser Baptista de Augubio, civis Spaleti, u: *Mogućnosti*, XXVI, 1 (1979.), 111, 116, bilj. 21.
- 82 Već sutradan nakon što se pojavio kao svjedok u transakciji između Baptiste de Augubija i bojadisara Mihovila, Aleši je uzeo u zakup teren za kamenolom na Braču (vidi bilj. 56).
- 83 CVITO FISKOVIĆ (bilj. 5), 16; CVITO FISKOVIĆ (bilj. 1), 133; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 140; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 42–43.
- 84 DAZd, SSA, Kut. 11, Sv. 25/5, fol. 191.
- 85 Vidi prilog 4. Još 1948. godine iznio je C. Fisković pretpostavku da su u pitanju Alešijevi radovi, koji su kasnije poslužili kao uzorci za narudžbu klesanih dijelova kod Veselkovića. – CVITO FISKOVIĆ (bilj. 5), 17. Još jasniji stav u istom svesku iznosi K. Prijatelj, koji smatra da je palača spomenuta u ugovoru u stvari kneževa palača – KRUNO PRIJATELJ (bilj. 28), 51.
- 86 Vidi bilj. 45; »... Ibiqne strenuus miles dominus Ventura de Spalato et magister Antonius Iohannis Rudica ad talia pacta inter se ... deuenerunt, primo namque ipse Antonius promisit et obligauit se murare passus octo de muro ad domum nouam dicti domini Venture, cum ista conditione quod ipse Antonius incipiat murare dictum murum prima die martii proxime futuri et finire per totum maium tunc sequentem, saluo iusto impedimento. Ita quod ipse omnibus suis expensis debeat murare, solum cum calcina ipsius domini Venture ... Et Antonius debeat apponere totum magisterium suum et lapidum pro murando muro, exceptis lapidibus fenestrarum ut dictum est, ac etiam debeat apponere ipse Antonius manuales omnes, exceptis manualibus intrahendo lapidos fenestrarum ... quos ipse Ventura dare debeat ut dictum est ...« (DAZd, SSA, Kut. 12, Sv. 27/6, fol. 1; Isto, Sv. 28/2, fol. 6'–7).
- 87 »... uenditid ... muraleam ... in contrata Sancti Martini ... a leuante est domus domini Uenture Meraueia ...« (DAZd, SSA, Kut. 15, Sv. 31/1, fol. 222).
- 88 Dakako, kamena ogradica vanjskoga stubišta sa stupićima opće je mjesto profane arhitekture 15. stoljeća. Međutim, upravo Palača kraj Zlatnih vrata čuva najreprezentativniji primjer takve ograde u Splitu.
- 89 ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ (bilj. 11), 60–64.
- 90 JERKO i TOMISLAV MARASOVIĆ (bilj. 1), 67–69; MIRO MONTANI (bilj. 7), 21; IGOR FISKOVIĆ (bilj. 13), 140; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 8), 168–169; JERKO i TOMISLAV MARASOVIĆ (bilj. 10), 182–185; DUŠKO KEČKEMET (bilj. 1), 37–38.
- 91 Pritom treba imati na umu ne samo podatke o graditeljskim zahvatima nego sve one u kojima se uopće spominju stambene zgrade (sporovi, prodaje, davanja u najam ...), u kojima su najčešće navedeni dijelovi grada u kojima se te kuće nalaze, neposredni susjedi, ali ponegdje i djelomičan opis samih građevina.
- 92 Ne smatram potrebnim na ovome mjestu naširoko razlagati različite ideje o načinu nastanka i preinačavanja stambenih arhitektonskih sklopova u Splitu, budući da je to detaljno elaborirano u citiranoj literaturi. Ipak, očito je da novootkriveni dokumenti uglavnom potvrđuju stavove Igora Fiskovića o karakteru tih gradnji.
- 93 Pritom svakako treba uzeti u obzir i djelatnost njegovih suradnika Petra Berčića i Ivana Bresuole, majstora koji su također bili u vezi i s Jurjem Dalmatincem.
- 94 Već je ukazano na to da se velik dio skulptorske dekoracije koja se nalazi na Dalmatinčevim djelima (Šibenska katedrala, Loggia dei mercanti, Arnirova i Stašova kapela) mogu smatrati radom Andrije Alešija, izvedenim prema preciznim uputama Jurja Dalmatinca – ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ (bilj. 11), 36–40; EMIL HILJE, Andrija Aleši i Zadar (u tisku). No i neki samostalni Alešijevi radovi, poput krsnoga zdenca u krstionici Trogirске katedrale, pokazuju dosljedno oponašanje Jurjevih djela.
- 95 Čini se da je temeljni argument u pripisivanju pojedinih splitskih djela Jurju Dalmatincu bila kvaliteta likovnog izričaja, u odnosu na pretpostavljene nešto skromnije Alešijeve mogućnosti. Međutim, kvaliteta arhitektonske dekoracije Loggie dei mercanti u Ankoni, koju je u cijelosti isklesao upravo Aleši, otkriva razinu njegovih mogućih dosega u slučaju kad raspolaže kvalitetnim nacrtima i predlošcima, te ako je sama narudžba dovoljno važna.
- 96 Riječ učitelj dakako ne treba shvatiti doslovno, budući da Aleši barem formalno nikada nije bio Dalmatinčev učenik.
- 97 Pojedinačna analiza svih postojećih djela nije cilj ovoga rada, no budući istraživači te problematike morat će veću pažnju posvetiti otkrivanju mogućih predložaka, uzora ili nacrti za pojedine dekorativne elemente koji se pojavljuju u splitskom stambenom graditeljstvu sredinom 15. stoljeća.

Summary

Emil Hilje

Andrija Aleši and the Late 15th-century Residential Architecture of Split

The 15th-century monuments of residential architecture in Split have been the subject of scholarly interest for some time, primarily related to the supposed role of Juraj Dalmatinac. However, there was not a single known document that could support the hypothesis of his direct involvement in their construction. Nevertheless, the fact that Juraj's co-worker Andrija Aleši spent many active years in Split points towards the probability that it may be him who is responsible for the presence of »Juraj-like« elements in the residential architecture of Split from the mid-15th century.

This hypothesis is supported by two recently discovered documents. The first speaks of a dispute between Andrija Aleši and Nikola Papalić and reveals that in 1455 Aleši was doing something in the passage between the street and the yard of Papalić's house. It is possible to link that document with the commissioning of Aleši for some works on the »Smaller Papalić Palace« or his participation in the articulation of the complex of the »Larger Papalić Palace«. The second document speaks of a dispute from 1456 between Andrija Aleši and Zanci Nikolin de Albertis, a nobleman from Split, concerning a luxurious window that Aleši was supposed to make.

The sequence of documents reveals that houses and properties of Zanci de Albertis were inherited by the Papalić family. Therefore, the author supposes that the commissioning of Aleši refers to the so-called »Larger Papalić Palace«, i.e. that the »Juraj-like« elements on the most representative palace of Split are not a consequence of direct involvement of Juraj Dalmatinac, but should rather be attributed to Andrija Aleši.

This conclusion additionally confirms the hypothesis about the importance of Aleši's contribution to the formation of residential architecture in Split, at the same time correcting some judgments on his artistic achievements. The author's opinion is that, instead of the usual attribution of higher-quality elements in the residential architecture of Split to Juraj Dalmatinac, and those of minor visual expression to Andrija Aleši, it would be more acceptable to attribute those of the highest quality to Aleši and the lesser ones to his co-workers and assistants.

Key words: Andrija Aleši, residential architecture, Split, Papalić Palace